

cable ('mort, pena, dolor') s'estén fins al cèltic. La relació amb el grup de *benaff* no pot ser més, a tot estirar, que d'etimologia popular, car ni la ginesta pròpiament dita ni el bàlec, no són plantes tallants o aptes per pegar bastonades. Encara menys hi pot haver relació amb l'alema. *besen* 'escombra' a-al. ant. *bēsamo*, amb els ll. *ferula* i *festuca*, ni amb el gr. *ἀσφόδελος*, per raons fonètiques clares, per més que siguin noms de plantes sense etimologia ben aclarida. — ¹³ Paleosl. *želqđi*, rs. *želudi*, sbcr. ¹⁰ *žělūd*, pol. *zólqđz*, veg. Meillet, *Études Etym. sur le Voc. du V. Sl.*, 322. — ¹⁴ Pok., IEW, 107, 480, 303, 612, 446, 513, etc. — ¹⁵ *Gorse* és especialment britànic; a d'altres bandes, *furze*, el qual, així mateix, designa un vegetal una mica diferent del ¹⁵ *bàlec*, segons el gravat del dicc. enciclopèdic Thorndike-Barnhart, però es comprèn que aquest és nom usual en els Estats Units, i llavors es tractarà d'un vegetal americà que no deu ser idèntic a l'uropeu. La definició d'aquest, i fins a d'aquell, evouen ²⁰ tots els detalls del bàlec: «a low, prickly, evergreen shrub, with spinelike leaves and yellow flowers», «a low, prickly, evergreen shrub of the pea family, heaving yellow flowers, and common on waste lands in Europe». — ¹⁶ De la terminació amb la nasal primitiva, en romànic no ha quedat més que un magre record, supervivent en *balan* en alguns parlars locals entorn de Lió, veg. FEW. — ¹⁷ Eventualment **bálabo* dissimilat en *bálamu* «montón de hierba» en asturià (Rato). — ¹⁸ Bierhenke, VKR II, ³⁰ 65, que tingué ja el gran mèrit de fer valer l'antiguitat i importància essencial de les formes hispàniques per resoldre el problema de la família del fr. *balai*, i fou dels primers a negar la teoria bretona. — ¹⁹ Afegim-hi els derivats: ast. *balagar* «montón ³⁵ pequeño de hierba que se hace provisionalmente en el campo a medida que va secando después de segada» (Vigón, Rato, García Rey, Sajambre); «montón de espigas después de majar» (Fz. Gonzz., 205); *embalagar* ast. «hacer balagares» (Vigón); *balaguero* salm. «montón de heno». — ²⁰ El benasquès *bologuero* és «desperdicío, residuo» i ja no un amuntegament, encara que s'aplica a matèries vegetals: palla i d'altres (Ferraz, p. 32); no és una variant fònic-semàntica sinó un encreuament ⁴⁵ de *bálago*, -guero amb la família del gascò *bòla* (Aran, etc.) i cat. *boll* (el del gra), per als quals veg. supra, BALA. — ²¹ En tot cas és ben improbable que *bàlec* vingui d'aci, i més si la base tingués -go- (que justament és hipòtesi més acceptable que la variant en -ko- pel que ja he dit), car en català el resultat fonètic llavors hauria de ser *-zeu* i no pas *-ec*, cf. *teula*, *fraula* FRAGULA, *La Reula*, *Pau* < PAGUS, etc. — ²² No crec que hi hagi relació entre el nom de la ciutat catalana de *Balaguer* i el cast. *balaguero* o el cat. *bàlec*. D'antuvi ja tenim que la planta bàlec ja no creix en una zona tan veïna a Lleida; i el nom *Balaguer*, juntant pel *Balaguet* de la *Chanson de Roland* i per la grafia *Balagay* de les fonts musulmanes coetànies, no pot tenir sufix -ARIUM i ⁶⁰

ha d'eixir d'un *BALAKAIO- o (-GAIO-) antic. En canvi sí que tindran -ARIUM *Prats de Balaguer* (allà on afronten Conflent i Cerdanya), vileta ben antiga, i amb el nom documentat des de temps llunya; *Balaguier* en el Roergue i un altre que estava situat en el Lauraguès (entre Tolosa i l'Aude), ja citat com a *Balaguierium*, -gerium, tres vegades en el S. XII (des de 1142); un *mas de Balaguer* en el Bearn (aj. de Monein, 1385, P. Raymond), i el més important *Balaguères* del Coserans (O. de l'Arieja), en el terme del qual apareix també un veral dit *Balaguè*; finalment gascó *balaguèra* 'vent xafogós que abrusa les plantes' (Aran, Lavedà, Bearn), per al qual i per a les raons que fan creure que no ve del nom de la ciutat de Balaguer, veg. el meu *Vocab. Aranés* [potser de AFRIC-ARIA > **abarguera* > la **baraguera*, cf. el castellà *ábrego* i el català UBRIC-ARIUM > l'*ubreguer* > lo *braguer*]. Però dubto molt que aquest grup tingui relació pròxima amb *bálago* o *bàlec*, car la major part d'aquests noms es troben fora de l'hàbitat pirinenc del bàlec (almenys en la zona on abunda) i, en canvi, bé podrien tenir la mateixa arrel que la base *BALAGAIO- de la ciutat de *Balaguer*, el sufix de la qual és realment pre-romà, però no cèltic.

BALENA, del ll. BALAENA, que resulta d'una vella adaptació del gr. *φάλαινα* id. □ 1.ª doc.: S. XIV, Reixac, *Questa*, 68.33.

Ja en l'Edat Mitjana apareix sovint en la tradició literària, p. ex. en Eiximenis: ¹ «l'àguila es regina dels auceyls e --- se diu del leó per lo bosch e de la *balena* per la mar» (*Terç, DBal.*); «dones --- són lop de mar, / lo pex mular, / drach e *balena*, / polp e serena ---», «Jonàs --- pel pex retut / qui-s diu *balena*», *Spill*, 7723, 13951; «Tirant --- comprà una fel de *balena*, la qual era molt vella, e pres argentviu --- e féu de tot unguent», *T. lo B.*, cap. 304 (Riq., 854); St. Vicent F., *Quar.*, 62.64; OPou, p. 64; una altra cita del S. XV en el *Genesis* de Scr. de G. Serra (veg. en Carreta, *Barbarismes*, p. 50). En l'ús modern es va introduir (a causa dels mestres de minyons i altra gent acastellanada, la que més en parlava) la forma castellana *ballena*, que féu forat fàcilment tractant-se d'una bèstia més aviat exòtica; però la forma genuïna restà viva en un nivell popular de llengua més tradicional (sobretot en les costes empordaneses i balears)² i ja els primers corifeus de la Renaixença rebutgen l'altra: «y ab llur bram les *balenes* al bram del mar responen», *Atlàntida* (DBal., s. v. *bram*); i Víctor Català (com a bona filla de la terra montgrinenca) publica *La Mare Balena* l'any 1920.

El poble seguia dient-ho bé: no sols a les Illes (on ha donat lloc a diversos NLL de la costa, com *Es Morro d'en Balèna* o *de la Balèna*, accident vora el Port de Fornells; en el mapa Masc. 3B8); perquè fins en el Pallars Sobirà em contava un vell muntanyenc a Son que quan ell era petit el mestre li deia que el serrat des d'on la nostra vista escorcollava el terme no era pas més gros que una *balèna*; i és que el